

Cyprian Rogowski

Pedagogika religii

Podręcznik akademicki

wydawnictwo
adam marszałek

Cyprian Rogowski

Pedagogika religii

Podręcznik akademicki

wydawnictwo
adam marszałek

Recenzenci:

ks. prof. zw. dr hab. Jerzy Bagrowicz

ks. prof. zw. dr hab. Janusz Mariański

Redaktor prowadzący:

Edyta Peszyńska

Redaktor techniczny:

Ryszard Kurasz

Korekta:

Martyna Janiak

Projekt okładki:

Krzysztof Galus

© Copyright by Wydawnictwo Adam Marszałek
Toruń 2011

ISBN 978-83-7780-169-7

Wydawnictwo prowadzi sprzedaż wysyłkową:
tel./fax 56 648 50 70; e-mail: marketing@marszalek.com.pl

Wydawnictwo Adam Marszałek

ul. Lubicka 44, 87-100 Toruń, tel. 56 664 22 35, 56 660 81 60

e-mail: marketing@marszalek.com.pl, www.marszalek.com.pl

Drukarnia nr 1, ul. Lubicka 46, 87-100 Toruń, tel. 56 659 98 96

Egon Spiegel

Słowo wprowadzające

Podręczniki, podobnie jak leksykony, stanowią kamienie milowe, zbierają w całość i dokumentują stan rozwoju dyscypliny naukowej. Są wyrazem i produktem pewnej cezury, chwili refleksji, wyrazem ciągłej gotowości do pochylania się nad jej przedmiotem badań, zasadniczymi problemami badawczymi i istotnymi zagadnieniami. Podręczniki i leksykony dokonują podsumowań i bilansów. Ponieważ dostarczają przeglądu standardów, podstaw i perspektyw danej dziedziny nauki, są niezbędne i szczególnie cenione w czasach przełomowych jako instrumenty, które z czułością sejsmografu rejestrują dokonujące się tam zmiany. Spojrzenie w głąb dyscypliny, które umożliwiają, jest nie tylko spojrzeniem zwróconym wstecz, lecz również wybiegającym w przyszłość. Utrwalają bowiem procesy rozwojowe i zasoby wiedzy, niejako je konserwując, aby na ich bazie móc otwierać coraz to nowe etapy badań i dydaktyki.

W tym sensie są zatem nośnikami postępu, kołem zamachowym, mają charakter programowy, wskazują kierunki i wytyczają nowe szlaki. Mówiąc krótko: stanowią oparte na solidnej bazie awangardowe wyzwanie, które z perspektywy niektórych użytkowników może wydawać się nawet prowokacją. Aby jednak odpowiadać oczekiwaniom, zarówno jakościowym, jak i ilościowym, uwzględniać muszą zarówno perspektywę interdyscyplinarną, jak i międzynarodową, a także w tym samym stopniu opierać się zarówno na teorii, jak i na praktyce.

Ten, kto natknie się na podręcznik czy leksykon będący w stanie sprostać tym wszystkim wymogom, może mówić o szczęściu. Nie bierze się ono jednak z niczego, lecz składa się na nie wiele okoliczności i oddziaływań. Powstanie takich książek musi z czegoś wynikać. Nie wystarczy tu sama tylko sukcesywna obserwacja i przyjęcie perspektywy kairologicznej, potrzeba natomiast czegoś więcej: gromadzenia z pasją materiału wyselekcjonowanego pod określonym kątem, w innowacyjnym celu, a następnie dokonania jego przeglądu i złożenia go w konstruktywną całość z jasno określonej pozycji hermeneutycznej. Z tego właśnie powodu leksykony i podręczniki wymagają od swoich autorów benedyktyńskiej wręcz cierpliwości.

W tym kontekście jest więc rzeczą oczywistą, że powstanie podręczników i leksykonów wymaga nie tylko wysokiego stopnia przedmiotowych kompeten-

cji, lecz również odważnej wizji pozwalającej na stworzenie i realizację niesza-
blonowego projektu. Temu niełatwemu wyzwaniu określenia swojej dziedziny
z perspektywy podręcznika stawiał czoła jego autor, prof. dr hab. Cyprian Ro-
gowski, od dziesięcioleci prowadzący swoją działalność naukową na pograniczu
polskiej i niemieckiej pedagogiki religii. Przyjął on na siebie niełatwą rolę bu-
downiczego mostów (pontifexa) między odmianami tej dyscypliny nauki w oby-
dwu krajach, pośrednika między częściowo zbieżnymi, częściowo zaś zupełnie
odmiennymi kontekstami historycznymi, kulturowymi i międzynarodowymi,
które zadecydowały o kierunkach ich rozwoju. Podręcznik jest rezultatem jego
nieustającej pracy i działalności na rzecz pedagogiki religii w Niemczech i Pol-
sce – w Niemczech jako profesor prowadzący wielokrotnie gościnne wykłady na
uniwersytecie Vechta, w Polsce jako długoletni wykładowca akademicki, pro-
motor i recenzent wielu przewodów doktorskich i habilitacyjnych. Szczególnym
wyrazem tej działalności było założenie przez prof. Rogowskiego w 2002 roku
specjalistycznego, dwujęzycznego (polsko-niemieckiego) pedagogicznoreligij-
nego czasopisma KERYKS o charakterze międzynarodowym, interdyscypli-
narnym, międzykulturowym, międzyreligijnym i ekumenicznym, czasopisma,
którego jest on głównym, niezwykle zaangażowanym wydawcą (we współpracy
z naukowcami z sąsiednich krajów i przy wsparciu Rady Naukowej złożonej
z przedstawicieli różnych narodowości i religii). Czasopismo to zawdzięcza swo-
ją międzynarodową renomę również składowi kolegium redakcyjnego (m.in.
prof. Martin Jäggle z uniwersytetu w Wiedniu) oraz gościnnym komentarzom
takich osób, jak bp Franz Bode, Gesine Schwan czy Lech Wałęsa.

Dodać tu również należy, że podczas pracy nad podręcznikiem prof. Rogowski
mógł odwoływać się do jedyne w swoim rodzaju, wydanego przez siebie w roku
2007, obszernego Leksykonu Pedagogiki Religii, który dzięki niezliczonym arty-
kułom autorstwa przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych z wielu krajów,
dostarcza szczegółowego obrazu nie tylko polskiej pedagogiki religii.

Na bazie takich doświadczeń naukowych i dydaktycznych, na gruncie re-
nomowanego, istniejącego od prawie dziesięciu lat i wyznaczającego standardy
czasopisma specjalistycznego, a także w oparciu o leksykon, niemający sobie
równych nie tylko w polskiej, lecz również w całej wschodnioeuropejskiej pe-
dagogice religii, olsztyński pedagog religii nie tylko może sobie pozwolić na
napisanie podręcznika, lecz jest do tego wręcz zobowiązany. Temu, kto tak jak
prof. Rogowski jest za pan brat zarówno z zachodnioeuropejską, jak i wschod-
nioeuropejską pedagogiką religii wraz z ich częściowo odmiennymi tradycja-
mi i problematyką badawczą, kto w dziedzinie pedagogiki religii nie obawiał

się wstąpić na długą i z pewnością nie zawsze łatwą drogę prowadzącą przez Włochy i Niemcy (z czym łączył się chociażby trud opanowania języków obcych), kto w trakcie swojej kariery naukowej nieustannie zbierał owoce swego niezwykle zaangażowania (m.in. w ramach swojego przewodu doktorskiego u prof. Herberta Zwergela z Uniwersytetu w Kassel), w zasadzie nie pozostaje do wyboru nic innego jak tylko pomnożenie tych owoców poprzez publikację, która sprawi, że staną się one dostępne dla wszystkich. Jest to kolejny już wkład prof. Rogowskiego w pracę jego *scientific community*, stanowiący kontynuację jego długoletniej działalności naukowej i organizacyjnej na Wydziale Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, gdzie przez dwie kadencje pełnił funkcję dziekana.

Podręczniki i leksykony przedstawiają naukowy krajobraz widziany oczami ich autorów. Dlatego też są one obiektywne i subiektywne zarazem. Tak jak z punktu widzenia pilota to samo lotnisko w zależności od kierunku i wysokości podejścia wygląda zupełnie inaczej, tak i rzeczywistość dyscypliny naukowej jawi się zupełnie inaczej z punktu widzenia różnych autorów. Podczas gdy jeden wędrowiec mija jakiś element krajobrazu obojętnie lub w ogóle go nie dostrzegając, inny może poświęcić mu szczególną uwagę.

Podobnie też niektórzy czytelnicy dostrzegą w podręczniku potwierdzenie czy nawet wzmocnienie własnego punktu widzenia, inni z kolei będą zdania, że niektóre perspektywy czy stanowiska zostały wyeksponowane nadmiernie lub też przeciwnie – niedocenione, jeszcze innym brakować będzie odniesienia do określonych zagadnień. Kompleksowość materiału, obfitość informacji i koncepcji teoretycznych, wysoki poziom refleksji w pedagogice religii w sposób konieczny wymuszają na autorach podręczników określenie priorytetów oraz zagadnień mniej istotnych. Żaden naukowiec nie jest w stanie ogarnąć całości dyskusji i odzwierciedlić jej w sposób całościowy, tym bardziej wówczas gdy musi dodatkowo liczyć się z ograniczeniami, którym podlegają publikacje. Ograniczenia treściowe wynikają z przyczyn systemowych. Nie zniechęciły one jednak prof. Rogowskiego do pracy nad podręcznikiem, który stanowi znaczące ubogacenie pedagogicznoreligijnego dyskursu.

Nie każdy byłby w stanie nadążyć za niosem postępowej jak na polskie standardy, ukierunkowanej międzynarodowo, zakotwiczonej w kontekście globalnym pedagogiki religii pod względem tempa i wytrwałości jego działalności wydawniczej oraz treści jego publikacji (czasopismo specjalistyczne, leksykon, podręcznik), nie każdy będzie również w stanie zrozumieć dobrze uzasadniony rozkład akcentów i dobór przedstawianych stanowisk, które często charaktery-

zują się tym, że odzwierciedlają tendencje rozwojowe i doświadczenia krajów niemieckojęzycznych w porównywalnych warunkach. Można to pokazać na przykładzie rozumienia pedagogiki religii jako dziedziny nauki, która dostrzeżga w szkolnym nauczaniu religii, w parafialnej katechezie, w pozaszkolnym dokształcaniu młodzieży i dorosłych, w nauczaniu początkowym, w pedagogice wczesnorozwojowej oraz w świecie mediów pole działania i refleksji naukowej. Stąd też niemożliwe jest uprawianie pedagogiki religii w oderwaniu od katechetyki i na odwrót. Takie zestawienie pojęć, jak: „pedagogika religii i katechetyka” – źle sformułowane niczym „owoce i jabłka” – w kontekście naszkicowanego tu i podzielanego przez Rogowskiego rozumienia pedagogiki religii, nie będą już możliwe do przyjęcia. W krajach niemieckojęzycznych od czasów synodu w Würzburgu (1974) i podjętej na nim uchwały w sprawie nauczania religii nie dochodzi już do takich nieporozumień. Od tego bowiem czasu nauczanie religii w szkole oraz katecheza rozumiana w sensie ścisłym uznawane są za jedno z wielu obszarów działania czy też filarów pedagogiki religii. Taki punkt widzenia ma znaczące konsekwencje dla określenia tego, czym właściwie zajmuje się pedagogika religii, a także – przede wszystkim – dla uporządkowania jej obszarów badawczych w praktyce.

To, co odnieść można do każdej publikacji naukowej, typowe jest również dla podręczników i leksykonów: stanowią one bilans pewnego etapu, rodzaj warsztatowego sprawozdania, i w tym sensie mają charakter tymczasowy. Już w momencie ich ukazania się niemal natychmiast pojawia się potrzeba modyfikacji, uzupełnienia czy też kontynuacji.

Oprócz tego trzeba pamiętać również o tym, że każdy podręcznik jest produktem określonego spojrzenia danego autora na specyficzny obraz określonej dziedziny wraz z jej szczegółowymi przedmiotami. Podręczniki charakteryzuje obszerność i rozmach. Ich autorzy sięgają swym spojrzeniem daleko, starając się naświetlić możliwie wiele zakątków i mało uczęszczanych ścieżek, nie zapominając przyjrzeć się również temu, co dzieje się niejako na peryferiach badanej dziedziny, a jednocześnie nie zatracając się w szczegółach. Są mistrzami w balansowaniu między tym, co zbyt ogólne, a tym, co zanadto szczegółowe, między wywodem zbyt wyczerpującym, a zanadto zwięzłym, między (terminologicznymi) implikacjami a eksplikacjami. Wiele z tego, co zostanie powiedziane, nie może zostać wyczerpująco uzasadnione, na naukowe dygresje nie można sobie pozwolić. Dyscyplinę, którą muszą narzucić sobie autorzy, mogą oni odczuwać jako niemalże bolesną, szczególnie wówczas gdy przychodzi im zrezygnować ze wskazywania zainteresowanemu czytelnikowi nowych dróg poznawczych i wy-

magać od niego wysokiego kredytu zaufania. Jednak w zamian za to czytelnik otrzymuje zwarty materiał ujęty w ramy przemyślanej, opartej na jasnej koncepcji i logicznie uporządkowanej publikacji.

Niniejszy podręcznik ma charakter naukowy: napisany został przez wybitnego znawcę pedagogiki religii na bazie aktualnego dyskursu naukowego i skierowany do naukowców zajmujących się pedagogiką religii, do przedstawicieli społeczności akademickiej zainteresowanych tą tematyką, do kolegów i koleżanek wykładających pedagogikę religii w ramach swojej uniwersyteckiej działalności dydaktycznej, do studentów teologii praktycznej, nauczycieli, pastorów i katechetów oraz do wszystkich, których ciekawość skłoni do uchylecia drzwi „gmachu pedagogiki religii”.

Jednocześnie podręcznik ten ma charakter interdyscyplinarny, karmi się bowiem dialogiem z naukami społecznymi i humanistycznymi, szczególnie zaś z naukami o wychowaniu, którym autor poświęcił nawet w swoim specjalistycznym czasopiśmie KERYKS osobną rubrykę, redagowaną przez prof. dra hab. Bogusława Śliwerskiego z Uniwersytetu Łódzkiego (ze strony polskiej) oraz prof. dr hab. Annette M. Stroß z Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Karlsruhe (ze strony niemieckiej).

Podręcznik ten ma również charakter międzynarodowy: na jego kształt znaczący wpływ wywarła bowiem długoletnia międzynarodowa wymiana poglądów i doświadczeń autora z przedstawicielami niemieckiej, włoskiej, francuskiej i anglosaskiej pedagogiki religii (należy tu zwrócić uwagę na międzynarodowy skład Rady Naukowej czasopisma KERYKS). Dlatego też skierowany jest on nie tylko do czytelników polskich, lecz również do środowiska naukowego krajów wschodnioeuropejskich oraz oczywiście również do przedstawicieli zachodniej pedagogiki religii.

Ponadto jest to również książka kościelna: jej autor nie tylko bowiem porusza się w ramach zakreślonych przez nauczanie Kościoła i na gruncie przekazu biblijnego, lecz ponadto wypełnia je życiem, czerpiąc z pedagogiczno-religijnej teorii i praktyki, i podkreślając w ten sposób dynamikę teologii praktycznej w jej specyficznym obszarze zainteresowań, jaki stanowi pedagogika religii obejmująca nie tylko katechezę i nauczanie religii w szkole.

Jednocześnie książka ta ma wymowę ekumeniczną i międzyreligijną, podejmuje bowiem, zarówno w sposób domyślny, jak i zupełnie otwarcie, problematykę dialogu ekumenicznego i międzyreligijnego. Prezentując postawę kompatybilną wobec innych wyznań i religii wraz z ich naukową refleksją, podtrzymuje i wspiera dialog.

Nie można zapomnieć również o tym, że jest to książka głęboko duchowa, ukazująca, w jaki sposób horyzontalna perspektywa ludzkiego życia społecznego może wskazywać na perspektywę wertykalną – Boga. Przenikanie się tych dwóch perspektyw: horyzontalnej i wertykalnej stanowi szczególną cechę tej książki.

Podręcznik pedagogiki religii Cypriana Rogowskiego, nawiązujący również w dużym stopniu do wyników badań z dziedziny socjologii religii, prowadzonych przez polskiego badacza z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego, prof. dra hab. Janusza Mariańskiego, wyznacza w pedagogice religii standardy, których nie da się już zakwestionować, a jednocześnie stanowi bazę, na której będzie mógł opierać się dialog naukowy nie tylko w Polsce, lecz również daleko poza jej granicami. Już dziś można stwierdzić, że książka Rogowskiego wpisuje się na stałe w historię dziedziny. Można życzyć sobie, aby została ona szeroko rozpowszechniona, również za sprawą tłumaczeń, i spotkała się z intensywnym odzewem.

Niniejsza publikacja prof. Rogowskiego powstała przede wszystkim z myślą o młodej kadrze naukowej, podobnie jak było to w przypadku organizacji I Polsko-Niemieckiego Kongresu Pedagogiki Religii, który odbył się w Olsztynie. Programowe wprowadzenie, przyjęte z wielką uwagą przez uczestników, wygłosił konsul generalny w Gdańsku Joachim Bleicker, a otworzył go znakomitym wykładem ks. prof. dr hab. Janusz Mariański z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego. Kongres przebiegał pod znakiem współpracy młodych naukowców, a podsumowany został niezwykle trafnie przez prof. dra hab. Norberta Mette z Uniwersytetu w Dortmundzie.

Również z myślą o młodych naukowcach, zgodnie z kryteriami Niemiecko-Polskiej Fundacji na rzecz Nauki, prof. Rogowski podjął starania o założenie Niemiecko-Polskiego Towarzystwa Pedagogiki Religii. Zamierzenie to jest kolejną próbą przyczynienia się do trwałego porozumienia między Polską a Niemcami.